

ուեեալ օրինակից: (Յառաջ բերել Սրբազան պատմութիւնից § 7. Աստուած կանչում է Աբրահամին, էջ 13. և դորա նիւթի մշակումն կրօնի դասադրից այսպէս § 7 էջ 42-ից մինչև 49. բոլոր ստորձաններով հանդերձ):

1881 ԻՍԱՀԱԿ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆՑ.

Տպիս.

## ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

ԻԶՄԻՐԵԱՆ ԿՑԱԿԻ ԳՈՐԾԱԴԻՐ ՄՆԱՅՈՒՆ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎՈՅ

Ի ՀԱՆԳԻՍԻ

ՅԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿԱՐԱՆՈՒԹԵԱՆ

Ի 29 ՅՈՒՆԻՍԻ 1889

Այս երրորդ տարեշրջանն է այն գրական հանդիսին որ տեղի կունենայ աստ ի մայրաքաղաքին, ըստ բարենպատակ կտակի բարեյիշատակ Յովսեփայ Իզմիրեանց Ղզարեցւոյ, որ ինչպէս իւր կենդանութեան ատեն քաջալեր հանդիսացաւ ազգային պատմութեան և դպրութեան համար աշխատող գրիչներու, նոյնպէս և յետ մահուան կտակաւ աւանդած է շարունակել այդ քաջալերական նպատոր առ արժանաւորս, ի ձեռն Ազգային Պատրիարքարանի կարգեալ Յանձնաժողովոյ, յատուկ հանդիսիւ և յաւուր հանդիսաւոր տօնի Սրբոց երանելի Թարգմանչոց Մեծիկ Սահակայ և Մեսրոպայ բազմերախտ Հարցն մերոց, որոց անմուսնալի և վեհ յիշատակը կը տօնէ այսօր մեր Հայրենի Առաքելական Եկեղեցին:

Իզմիրեան կտակի Գործադիր Յանձնաժողովոյս Ատենայեան Վսեմ. Գաբրիէլ Էֆէնտի Նորատունկեան դէպ յեւրոպա ճանապարհորդելուն համար, այսօր բացուկայ կը գտնուի սոյն Հանդիսէն. բայց իւր կարծիքներն գրաւոր թէ բերանացի հա-

ղորգած լինելով Յոնձնած ողովոյս, իբրև իւր մասնակցութեամբ կը ներկայացնեմք պատուամեծար Հանդիսականացդ այս տարի առ մեզ հասնալ գրաւոր աշխատութեանց ցանկը, և նոցա վերաբերեալ տեղեկագիրներն ու Յանձնած ողովոյս սրտու մներն:

1. Նոթարք Հայոց, գործ ժրջան Ղևոնդ վարդապետի Փիրլալէմեան, տպագրեալ ի Կ. Պօլիս 1888:

2. Քննական Պարս-Նէ-ն Արշակ Բ. Է Պապայ, գործ արգոյ դաստոռ եղիազար Էֆէնտիի Մուրատեան, ձեռագիր:

3. Հիւ Հայոց Տաղաւաթական Արտ-Էփր, գործ Պ. Աւետիս Բահագրեանց բանասիրին, ի Շուշի, ձեռագիր:

4. Նէ-Նէր Ալֆայնէ պարս-Նէ-ն Համար, գործ ծերունի պատմագէտ Պ. Գալուստ Շիրմաղանեանի, Թիֆլիս, ձեռագիր:

5. Ընթերցող-Նէ-ն Հայկաթան-Նէ-ն, գործ Պ. Խ. Բ. Վահուհույ, Հայոց Կարմրածոր գիւղէն, ձեռագիր:

Գործագիր Յանձնած ողովոյս այս աշխատութիւններէն առաջինը, Նոթարք Հայոց, իբրև ոչ ամբողջացեալ գործ, և վերջինը՝ Ընթերցող-Նէ-ն Հայկաթան-Նէ-ն՝ ժամանակէն շատ ուշ առ մեզ հասնելուն, վերապահեց յառաջիկայ 1890 տարւոյ քննութեան:

Իսկ Քննական Պարս-Նէ-ն Արշակ Բ. Է Պապայ գործը՝ որ 119 մեծադիր երեսներէ կը բաղկանայ, յանձնեց Նախ Մարկոս Էֆէնտի Աղաբէգեանի, որ 14 մեծադիր երեսներէ բաղկացեալ քննական տեսութիւն մի արած է:

Ապա յանձնուեցաւ Գիւր. Տ. Մաղաքիա Եպիսկոպոս Օրմանեանի, որոյ քննադատութիւնն ահաւասիկ է:

#### Վսեմապալ Ցեր

Ատենապետ Գործագիր մնայուն Յանձնած ողովոյ Յ. Իզմիրեան կտակին:

Ի Կ. Պօլիս:

Մայիս 10 եւ Համոր 72 Թուագրեալ նամակաւ յանձնեք էիք ինձ քննութիւն մը կատարել գինական պատմութիւն Արշակ իրկորդի եւ անոր Պապ որդւոյն անուամբ գործին վրայ: Եւ իմ կարծիքը բացատրութեամբ յայտագրել Պատուարժան Յանձնած ողովոյ:

Վերոյիշեալ գործն՝ ինչպէս որ ինձ յանձնուեցաւ մակագրի երես եւ հեղինակի անուն չկրէր, եւ զայդ՝ անկողմնակալ դատաստանի նստելու համար Յանձնած ողովոյ կողմէն ձեռք առնուած միջոցներուն հետեւանք կը կարծեմ:

Գործը ձեռագիր է. եւ մէկ յառաջաբանէ, մէկ ներածութիւնէ, եւ երկու գլուխներէ բաղկացեալ լինելով 119 հասարակ երեմեքերու մէջ պարունակուած է. որ ըսել է թէ մեծ եւ բազմաշխատ գործ մը չէ, իւր սյու կարծիքն առաւել եւս կը հաստատուի եթէ դիտելով թէ այդ 119 երեմեքերուն կէտը նուիրուած է Բեւեռանգայ եւ խորենացւոյ եւ մաս մըն ալ Ամմիանոսի պատմութեանց բնագիր-ներուն ընդօրինակութեան, որով դրեթէ 64) երեմեքերու կը վերածուի հեղինա-կին իսկական աշխատութիւնն եւ գործը փոքրիկ երկասիրութեան մը պայմանե-րու կը վերածուի:

Հեղինակն իւր աշխատութեան նպատակը բացատրելով կըսէ թէ ուզած է գրել «Արշակ Բ» ի եւ անոր Պապ սրբւոյն ճշգրիտ պատմութիւնն. անոր շուրջ պատած առասպելախառն զրոյցներն եւ չարախօսութիւններն եւ վատահասարակ կարկառուն վէպերը դուրս թօթափելով եւ այսպէս ի վեր հանելով հազար հինգ հարիւր տարուան անարգեալ յիշատակէ մը երկու մեծ անձեր, որոց վրայ ազգն ստուգիւ պարծելու արդի ունի: Այդ խօսքերն աւելի ճիշդ կը համարուեալ-խանեն հեղինակին նպատակին քան թէ «քննական պատմութիւն» յորջորջումը, (զոր ի պակասութեան մակագրին Զեք պաշտօնագրէն կը փառմը), որովհետեւ պատմութեան բոլոր քննադատական մասերն ի նկատի առնուած չեն, այլ պարզապէս փաստաբանական տեսք խօսուած է Արշակն ու Պապն արդարացիելու համար այն ամբաստանութիւններէն, զոր ազգային պատմութեան աղբիւրք Բեւեռանգն ու խո-րենացին, խօսած են այդ երկու անձանց վրայ:

Քննադատական պատմութեան մեծ կէտը ժամանակագրական ինդիքն է, եւ մեր պատմութեան մեծադոյն դժուարութիւնք ժամանակագրական անհամաձայ-նութիւններէ են ծագած. եւ Արշակայ ու Պապայ ժամանակներն ալ սովորական-նէն աւելի կնճակելիք են, Արդ. ըստ ին, Արշակայ եւ Պապայ քննական պատ-մութիւնն յատկապէս դրել ուզողը՝ նախ եւ առաջ պարտաւոր էր այդ երկուց թագաւորաց թուականները ճշդել, Հեղինակը չհաւանքի խորենացւոյն ժամանա-կագրութեանը, չընդունիր Բեւեռանգայ ժամանակաց հաշիւն, եւ չբացատրիր թէ քիչ նկատմամբ հաստատած է իւր թուականներն, որ վերջին ժամանակաց պատ-մութիւն գրողներուն շատերն ալ տարբեր են, Քննական պատմութեան կամ պատմական քննադատութեան այդ կէտը պէտք չէր որ անտես առնուեր Արշա-կայ եւ Պապայ վրայ յատուկ եւ քննական երկասիրութեան մը մէջ, այսինքն է բաղդասեղ զանազան ժամանագրական հաշիւներն. եւ ցոյց տալով հակառակու-թիւններն եւ քաղելով հաւանական կէտերը հաստատել հիմնական թուականն-րը, եւ ոչ թէ դոհանալ փոխադրի մէջ նշանակեալ թուականներով, ինչպէս կընեն համառօտ պատմութիւններ գրողներ:

Քննական պատմութեան պահանջն էր եւս որ ինչպէս ժամանակագրական թուականները, նոյնպէս եւ դիւրանածոց շարքն ու կարգը թէ ոչ ստույգ. գոնէ հաւանականագոյն դրութեան վերածուէին, բաղդատելով եւ կշռադատելով թէ հին աղբիւրներու տարբերութիւններն եւ թէ նոր գրողներու տեսութիւնները. Հեղինակն այդ մասին ալ յատուկ աշխատանք նուիրած չէ. օրինակի համար կար-ծիք յայտնած չէ թէ քիչպէս պէտք է համաձայնեցնել Արշակայ Յունաց հետ տեւական բարեկամութիւնն՝ եւ ի Յունաստան արշաւանդներն, եւ կամ թէ քիչ պէտք է ըսել Պապայ ի Տարսոն երթալուն վրայ՝ զոր կը յիշէ Ամմիանոս միայն, եւ այլն:

Բայց հեղինակին բուն նպատակն՝ ինչպէս յիշեցի, եւ գործոյն էութիւնն հաստատուած են փաստաբանական նպատակին մէջ եւ իւր դիմումն է դրոյցնել

Արշակ Երկրորդի համար. 1. Թէ վարքը դատապարտելի չէ. 2. Թէ Արշակաւոր շինութիւնը գովելի գործ է. 3. Թէ Գնէլի սպանութիւնն յանցանք չէ. 4. Թէ նախարարաց կոտորածն արդար է. եւ 5. Թէ իւր հայրն Տիրանը սպանած չէ. իսկ Պապայ համար կողմէ հաստատել. 1. Թէ վարքը դատապարտելի չէ. եւ 2. Թէ Ներսէս Մեծ կաթողիկոսը Թաւառաւորած չէ. Այդ ամբաստանութիւնները ցրելու համար Հեղինակն իրեն դէմ ունի երկու պատմիչներն ալ, իորենացին ու Բիւզանդն հաւաստաբան. ուստի տրամաբանական եւ հոգեբանական խորհրդածութիւններու կը դիմէ. որպէս զի եզրակացնէ պատմութենեւորւ անհաւատալիութիւնն, եւ Թէպէտ երբեմն կարի կառատանայ ենթադրութեանց մէջ, Արշակն ու Պապն հանձարեղ ու քաջ ենթադրելով, եւ հանճարեղութեան եւ քաջութեան անյարմար պարագայները մերժելով, սակայն ընդհանրապէս տուամբ անընդունելի չեն Հեղինակին նկատողութիւններն եւ եզրակացութիւններն որք բոլորովին նոր ալ չեն ազգային պատմութիւնը մշակողներուն համար:

Նոյնը կըսեմք Հեղինակին այն տեսութեան վրայ, որով Բիւզանդացի փաւստոս եպիսկոպոսին եւ իորենացի Մովսէս եպիսկոպոսին եկեղեցական Գիրքերը ի նկատ առնելով, եւ եկեղեցական պաշտօնէից եւ կրօնական ղաջմանց ժամանակին ունեցած ազդեցութիւնը յիշեցնելով, կողմէ միկնել Արշակայ եւ Պապայ մեղադրուիլը, քանի որ եկեղեցական ազդեցութիւնէ անկախ ձեւ մը կողմէին տակ իրենց Թաղաւորութեան, եւ Տրդատէ եւ իւսրով երկրորդէ եկեղեցեաց եւ եկեղեցականաց տրուած ընկարծակ կալուածական վայելմունքները եւ արտօնութիւնները սեղմել կը ջանային:

Հեղինակը բարբաբեալ ցատմուն կը հասնի երբեմն երբ Արշակի եւ Պապի տըրուած անարգական բացատրութիւններուն դիմաց կը տեսնէ օտար կայսրներու եւ զօրապետներու տրուած գովեստի բացատրութիւնները, եւ կը կարծէ իրաւունք ունենալ կասկածելու նոյն իսկ իորենացւոյն հայրենասիրութեան վրայ, իորենացւոյ ամենէ անողորմ քննադատներն իսկ այդ եզրակացութեան չէին հասած հրէք:

Հեղինակը շօքմ պաշտպան է նոր դարու աշխարհականացեալ պետական դրութեան, եւ եկեղեցւոյ եւ պետութեան հիմնական բաժանման քարոզիչ, սիրող եկեղեցական ստացմանց շնչունելուն, ամուսնալուծութեան ընդունելուն եւ այլն. եւ վերջին դարու մէջ Եւրոպական ազգերէ ոմանց մէջ հաստատուած այդ տեսակ օրէնքները արդէն Արշակայ եւ Պապայ կողմանէ գործադրուած կը գտնէ, եւ իննեւտասներորդ դարու քաղաքային իմաստութեան սկզբունքները՝ արդէն իրագործեալ կը գտնէ չորրորդ դարու Թաղաւորներու մտաց մէջ, եկեղեցական պատմիչներուն՝ Արշակին եւ Պապին վերագրած դործոց եւ վարուց ազականութիւնը, Հեղինակին տեսութեանց մէջ քաղաքային իմաստութեան գործեր կը դառնան:

Դրութեան ոճը եւանդոս է եւ հաճութեամբ ընթեռնելի. այլ խոռն երգիծական եւ բացառանշակաւ տեսութիւններով, որք լուրջ եւ քննադատական դրութեանց պահանջումներէն դուրս են:

Այդ համառօտ տեսութիւնները պարզելէ յետոյ «Քննական պատմութիւն Արշակ երկրորդի եւ անոր Պապ որդւոյն» անուամբ ձեռագիր գործին նկատմամբ իրաւունք կը սեպեմ կարծելու Թէ:

Ա. Կարեւորութեան տեսակէտով մեծ եւ նշանաւոր երկասիրութիւն մը չէ. եւ Թէ

Բ. Քննադատական տեսակէտով բոլորովին լրացեալ գործ մը չէ:

Սակայն մեծ կողմանէ հարկ է յայտարարել Թէ

1. Ազգային պատմութեան մէջ քննադատական հոգին արծարծելու օգտակար է:

2. Ազգային պատմութեան հետաքրքրական մի կէտը յաջողութեամբ լրացանած է:

3. Իւր մատուցորեալ եւ սահմանափակ նպատակին հասած է:

4. Գրագիտական տեսակէտով հաճութեամբ ընթեռնելի գրութիւն մի է:

Նպատակաւոր եւ նուազ նպատակաւոր կողմերը քննելով մրցանակի արժանտուրութեան վրայ վճիռ հատանելը ինձի համար դժուար է. քանի որ ուրիշ աշխատութեանց հետ բաղդատմամբ միայն այդ որոշումը հնար է տալ, իսկ ինձ անթանօթ են մրցակից աշխատութիւնները, որոց նկատմամբ մաղթելի էր ինձ որ քննիչը նոյնչափ խստութեամբ կարծիք յայտնէին, որչափ ես հարկ դատեցի կատարել, զի բաղդատութեանց պահուն քննիչներու խստապահանջութիւնն ալ բաղդատելի կետերէն մին է:

Մնամ յորդանօք

ՄԱՂԱՔԻԱ ԵՊԻՍԿՈՍՈՍ ՕՐԲԱՆԵԱՆ

Հէն Հայոց Տաղաւաճական Արաւստի, գործը որ 97 երեսներէ կը բաղկանայ, յանձնուեցաւ նախ՝ գրագէտ Թովմաս Էֆէնտի Թէրզեանի, և ապա ամին. Խրիմեան Ս. Հայրիկի, ինչպէս և Հեղինակն կը բաղձայր:

Նիւթեր Ազգային Պատմութեան համար գործը յանձնուեցաւ Գեր. Տ. Գարեգին Եպիսկոպոս Սրուանձտեանցի միայն, որովհետեւ գործն ինքնին գնահատելի էր, ինչպէս կը վկայէ և քննիչ Սրբազանն այսու գրութեամբ:

Աղտուաշուք Դաբրիէ Էֆէնտի Նորատուհեան, Ատենապետ գործադիր-մնա-յուն Բանձնագործի Յ. Իզմիրեանց կտակին.

ի Կ. Պօլիս:

Վոեմախպլ Տէր.

«Նիւթեր Ազգային Պատմութեան համար՝ աշխատասիրութեամբ Դաւուստ Շիրմազանեանի» ընթերցայ ուշի ուշով եւ անործանօք:

Արդիւնաւոր երկատիրոջին համբաւը մեծ գրաւական մի է արդէն այդ գրական թանկազին գործոյն: Ո՛վ է այն գրագէտ եւ գրասէր հայն որ լսած չլինի Գ. Շիրմազանեանի անունը, հանդիպած չլինի նորա զանազան ճաշակով եւ պիտոնի նիւթերով գրած բանաստեղծական, պատմական, նկարագրական, թարգմանական, քննադատական եւ այլ բազմադիմի երկատիրութեանց զորս ի լոյս հանած է Ռուստայոց պարբերական հանդէսներու եւ լրագիրներու միջոցաւ, Նա քաջածանօթ է Դաւիթ Տաճկահայոց Սրբալոյս Սրբատեան եւ Մասիս լրագրոց վերծանողաց եւ այլն:

Կէս դարէն ավելի է որ սկսած է նա գրիչ գործածել, եւ այսօր իւր պատկա-

ուելի եւ լիացեալ աւուրց մէջ կընծայէ ազգին մի գործ. որ նշանաւոր է ամերիկայի հանգամանքը.

Իւր սոյս գործոյն հիմն դրած է 1832 ամին, եւ գլուխ հանած 1863 թ. ամին. իսկ 1865 յունիս 28 29 ին երբ Թիֆլիսի մէջ տեղական քաղաքական փոթորիկ մը ծաւալեցաւ, այդ արկածին զոհ գնաց Գ. Դերմազանեանի ամբողջ դրամունքն. Աւաղ այնքան տնգին կորստեալ:

Գ. Դերմազանեանի գրքատունը ոչնչանալուն հետ՝ անհետ եղած է իւր արտադրաստան գործը, զոր դառնութեամբ սրտի ստէպ ստէպ կը յիշատակէ, որ կը պտորենակէր վաթսուէն աւելի հոյ անուանց կենսագրութիւնը բազմակողմանի եւ ճշդի նկարագրեալով: Յետ այնորիկ վերադին ի Պարսկաստան գնալով, ի նորոյ կը ձեռնարկէ գրել իւր սերելի նիւթերը, զորս բաժանած է երեսուն եւ ութ գլխոյ, բայց անձեռք՝ որոց կենսագրութիւնը կընէ, երեսուն եւ ութէն աւելի են, յորս կը փայլին իբրեւ գոհարք փողփողուն ազնուութեամբ, աւաքինութեամբ եւ իմաստութեամբ, տիկնայք եւ դստերը Հայոց՝ Ոսկում խանումն, Սանամ խաթուն, Համադանցի հայունհին, եւ Նազլուջան՝ մահանուանեալն «տիւ ֆրուշ» (բերկրանք սրտի) գեղանին ու խելանին, եւլն, եւլն:

«Ազգային պատմութեան նիւթերը» կսկսի 1770 թուականի դէպքերէն. Նկարագրելով կենսագրութիւն նշանաւոր Հայոց ի Պարսկաստան, եւ կը համին կը դադարի մինչեւ այն հոյակապ անշաւարդութիւններն որ կապրին մեր օրով եւ քառաւոր ասպարէզներ դրաւած են քաղաքականութեան մէջ, որպէս է Մեղքում խան, Ջահանգիր եւ Նարիման խաներ, եւլն:

Կենսագրեալ անշաւարդութեանց շատերը գրի վարուելով, յորոց ոմանց քրիստոնէութիւնն ուրանալ տուած են եւ ոմանք ներքինացուցած, ու այնպէս յառաջ մատուցած են մեծամեծ ասպարէզները. բայց շատ եւս են որ իրենց ազգութիւնը եւ հաւատքը պահպանելով հանդերձ բարձրագոյն աստիճանի եւ Պաշտօնի հասած են ձեռնուու եւ օգտակար հանդիսանալով իրենց ազգակցաց եւ եկեղեցւոյն: Անոնցմէ ոմանք ահաւաւոր նախարարներ են, ոմանք պալատական խորհրդական, գումանգ տեսուչ, գնդապետ, զօրավետ, բարեկարգիչ, կուսակալ, ոմանք արհեստով եւ քարտարութեամբ փայլեալ, Սրեայ աշխարհի եւ իրանի Շահին փառք են եղած, պետութեան սիւն եւ սուր մի եւ նոյն ժամանակ եւ Հայ անուան պատէլ:

Դերմազանի Աղա Մահմադ խան՝ որ կաճորաց ցեղի պետութեան հիմնադիրն է, եւ նոյն ցեղի սերունդն է արդի Վեհ. Շահն Նասրէտուն, զինու զօրութեամբ հնազանդեցոյց պարսից գաւառներն եւ գաւառապետներն, ուստի եւ յառաջ եկու աւեր, աւար, գերութիւն եւ արիւնհեղութիւն. նոյն ողէտից մասնուեցան եւ հպարտակ դաւառները, վրաստանի մայրաքաղաք Թիֆլիսն՝ որ հայերով լի ծաղկեալ քաղաք մի էր. 1795 ին աւերեցաւ եւ տնթիւ գերիներ տուաւ: Ղարաաղ, Ղարաբաղ, Գանձակ, Շամքոր, Նախջեւան, Իրեւան իրենց գիւղերով քանդեցան եւ գրի վարեցան: Նոյնպէս եւ Ֆաթ Ալի Շահին եւ դաժաժաւաւոր Աբաս Մերզապի օրով Թէ Ոսմ. Պետութեան եւ Թէ Ռուսաց հետ եղած պարսկական պատերազմի միջոցին՝ իրենց բազմաթիւ եւ ընդարձակ աւաններով, գիւղերով եւ քաղաքներով, որոց կարգին եւ Ս. Եշմիսէին եւ այլ վանօրայք, Բաղրեւանդ գաւառը՝ Ս. Յովհաննէս կամ Իւլ Գիլիսէի վանք, Վասպուրականի եւ Տարոնի կողմանքը մեծամեծ անքայք կորցրին: Պարսկահայոց գաղթականութիւն, եւ պատճէնք զանազան կոնգակաց կաթողիկոսաց եւ կարեւոր Թղթոց եւլն, եւլն:

Սոքա ամենն ազգային պատմութեան զուտ նիւթեր կը պարզուողեն եւ նորոյ

լրացուցիչ մասը կը կազմեն, Արդարեւ եղեր են բանասէրը ոմանք որ գրած են այն յիշատակեալ նիւթերի վրայ, բայց Գ. Շիրմազանեանինը յայտնի առաւելութիւն ունի, աւելի մանրամասն, աւելի հիմնաւոր, ուստի եւ աւելի կատարեալ եւ ճշմարիտ:

Իւր դրօշներուն մեծ մասին ազնաւորեալ է Գ. Շիրմազանեանն եւ կենսագրած անձանց ոմանց հետ բերան առ բերան խօսած է, այդ անձանց ժամանակակից եւ գործակից ծերունիներէ լսած է, այլոցմէ եւս հարցուցած եւ քննած. Մ. Թադեւթեանցի « Պատմութիւն Պարսից » գրքէն եւ Կալկաթայի « Ազգասէր » լրագրէն, Խաչիկեան Տ. Եօհ. աւագ քահանայի « Գաւազնագրքէն » . եւ պարսկերէն « Կաճարների պատմութիւն » անուանով գրքէն. Նոր Զուգայի Ամենափրկիչ Ս. Վանուց մատենադարանը գտնուած կոնդակներէ, եւ այլ եւ այլ թղթակցութիւններէ ու հրովարտականքէ. Ռուսաց օրագրերէ եւ պաշտօնական գրութիւններէ քաղած է, որ գրուած է եղեր են Պարսից եւ Ռուսաց պատերազմներու, եւ այլ դէպքերու առթիւ:

« Նիւթեր Ազգային Պատմութեան » այնպիսի մասեր եւս ունի հետաքրքրութեամբ լի որ ի հանդէս կածէ պարսիկ արքունեաց եւ պալատան ներքին եւ արտաքին արարողութեանց եւ կենցաղավարութեանց նկարագիրը, գաւառաց եւ ցեղերու վրայ այնպիսի տեղեկութիւններ կը ձուլէ, որ բազմաց անծանօթ են, Դենի, ընտանեկանութեան, ծիսից, սովորութեանց, տնտեսութեան, վաճառականութեան, ռազմի եւ կառավարութեան իսկապէս պատկերներ կը գծէ. եւ ժամանակակից մեծամեծ դէպքերը կը պարզէ. որք Ազգային Պատմութեան հետ՝ նաեւ Պարսից կամ քաղաքական պատմութեան առատ եւ ընտիր նիւթեր են:

Նիւթ հարկ լինէր այն գործոյն գնահատումն ցոյց տուող համար ի մէջ բերել քանի մը հատուածները, կարելի չէր հատուածել, կարելի չէր ընտրել, զի բովանդակապէս ընտիր է թէ նիւթով եւ թէ ռճով, միայն ուրեք գրչի կորովը թուլացած ինկած է եւ սլաք՝ ծերութեան արգասիքն է. իսկ ընդհանրապէս անմասն յաւողութեամբ գրուած է, պայծառ, կենդանի, սոնր, որ կը յուզէ, կը լացնէ, կը ծիծաղեցնէ, կը հիացնէ, կը կատողեցնէ, եւ կը դառնայ կը մեղմացնէ, Առաւել հմտալից են քննադատութիւնները:

Որ տեսնուի ահա թէ բազմաքիթոն աշխատութեանց եւ թանգազնի դործ մի մի է « Նիւթեր Ազգային պատմութեան համար աշխատասիրութեամբ Գալուստ Շիրմազանեանի », եւ ըստ իմ կարծեաց՝ բարեյոշատակ Ազա Յ. Իզմիրեանցի կտակած Սահակ-Միսրովը մրցողական իսկապէս արժանի:

Ընդունելիք, Վսեմափայլ տէր, իմ խորին յարգանացս հետ եւ սրտազնի ողջոյնս հանդերձ օրհնութեամբ, զոր կը նուիրեմ Պատ. Յոննաթողովոյդ:

ՍՐՈՒԱՆՁՏԵԱՆՑ ԳՈՐԵԳԻՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.

1889 Մայիս 30 ի Բերա:

Արդ՝ գործադիր Յանձնաժողովս՝ իւր վերջին նստին որ ընդ նախագահութեամբ Ամեն. Սրբազան Պատրիարք Հօր գումարեցաւ, մի առ մի նկատողութեան առնչով կատարուած քննութեանց գրութիւնքը, ըստ ամենայն մասանց արժանի դատեց

Սահակ-Մեսրոպեան մրցանակին նիւթէ Աղգային Պատմութեան  
ստուար գործը, և որոշեց կտակեալ պարգևը նուիրել հեղինակին  
Պարոն Գալուստ Նիրմազանեանին, ի պսակ իւր բազմամեայ  
աշխատութեանց այս կարևոր գործոյն. որ 153 մեծագիր  
երեսներէ կը բաղկանայ, և է արդարեւ մի ամբողջացուցիչ  
մասն մեր Աղգային Պատմութեան անցեալ և ներկայ դարուց,  
որ մինչև ցայժմ թերի մնացած էր: Յանձնաժողովս բանակ-  
ցութեան պիտի մանէ Մեծարգոյ Հեղինակին հետ, որ այս խիստ  
հեռաքրքրական, բազմապատում և օգտակար երկասիրու-  
թիւնն անմիջապէս տպագրութեան յանձնէ:

Ահաւասիկ, Տեառք, այս լինելով տարւոյս Սահակ-Մեսրո-  
պեան մրցանակաբաշխութեան արդիւնքը, փափագելի է որ  
մեր աղգային գրագէտը օր ըստ օրէ ջանան տուաւել ևս ար-  
դիւնաւոր աշխատութեամբ փայլեցունել մեր աղգային գրա-  
րութեան տաճարը, և արժանի հանդիսանալ ոչ միայն օրհնեալ  
յիշատակաց արժանաւոր Յովսէփ Իզմիրեանց բարերարի կտա-  
կեալ մրցանակին, այլ և օրհնութեան և շնորհաց մեր սրբազ-  
նասուրբ Թարգմանչաց Սահակայ և Մեսրոպայ երջանկայիշա-  
տակ Հարց:

Յանձնաժողովս խոնարհաբար կը խնդրէ ի բարձրաշնորհ յիւր  
Նախագահէն, յԱմենապատիւ Սրբազան Պատրիարք Հօրէ, որ  
օրհնէ մաղթանօք զյիշատակ Յովսէփայ Իզմիրեանց, ձայնակ-  
ցութեամբ հանդիսականաց:

## ԱԶԳԱՅԻՆ

Ամսոյս 16ին Նորին Օծութիւն Վեհափառ Հայրապետն ամե-  
նայն Հայոց, Մայր Աթոռոյս տնտեսական և այլ կառավարու-  
թեանց համար կարևոր կարգադրութիւնքն անելից յետ, երե-  
կոյեան ժամաստցութիւնից յետ ընդունեց բոլոր միաբանից և  
յորդորելով նրանց սրբութեամբ իրանց պարտքը կատարելու